

La utopia per salvar el capitalisme

Som a pocs mesos de complir una dècada de crisi econòmica global. I als EUA la diferència entre rics i pobres ja és més gran que a l'antiga Roma esclavista. A tots els països occidentals la desigualtat no para de créixer. Segons un estudi europeu recent, tant al vell continent com als EUA, Austràlia, Canadà, Japó i Corea del Sud, la desigualtat està fortament correlacionada amb la depressió, la síndrome d'esgotament laboral, l'absentisme escolar, l'obesitat i la infelicitat. El 37% del britànics admeten que la seva feina és inútil i prescindible. Les patronals i algunes esquerres d'aquí i allà profetitzen l'adveniment de l'era de les màquines i la pràctica supressió del treball viu. Un pronòstic fet també pel CEO de l'ETT Manpower a l'Estat espanyol. El 70% dels llocs de treball seran substituïts per robots. Si els milions de desocupats no fossin ja prou espantall per acceptar condicions laborals de misèria, ara hem de patir també per les màquines. Mentrestant, la desorientació de l'esquerra europea és total. Petrificada sota la consigna de "plena ocupació i salaris justos", és incapaç d'entendre la inviabilitat de cap proposta mínimament progressista al si de la UE. Aquest sector continua somiant que de la present crisi en sortirem recuperant taxes d'ocupació com les anteriors a 2008, amb treball estable, digne i de 40 hores setmanals. L'anhel de benestar, tristament utòpic per a molta gent, obri un vast carril central a l'extrema dreta.

El concepte Renda Bàsica Universal compta amb partidaris i detractors ben heterodoxos i amb matisos que susciten debats polítics d'allò més interessants. El llibre 'Utopia per a realistes', de l'holandès Rutger Bergman, és l'últim assaig que reflexiona sobre aquesta mesura més aplicada i discutida que no sembla.

Per Pau Llonch

Els seus partits creixen vertiginosament arreu del continent aprofitant la desconfiança que genera l'esquerra tradicional.

En aquest context, *Utopia per a realistes* pot resultar refrescant. L'autor és Rutger Bregman, un jove periodista holandès de 28 anys, llicenciat en història i mediàtic després de situar al debat polític els reptes més urgents que ens imposa un present trist, contradictori i desigual. Les seues preguntes incòmodes obtenen respostes concretes i inconsistentes. Això demostra l'oportunitat de les seues qüestions. Mira la lluna i no el dit. Els seus vaticinis fugen dels pronòstics pretesament alternatius, adornats

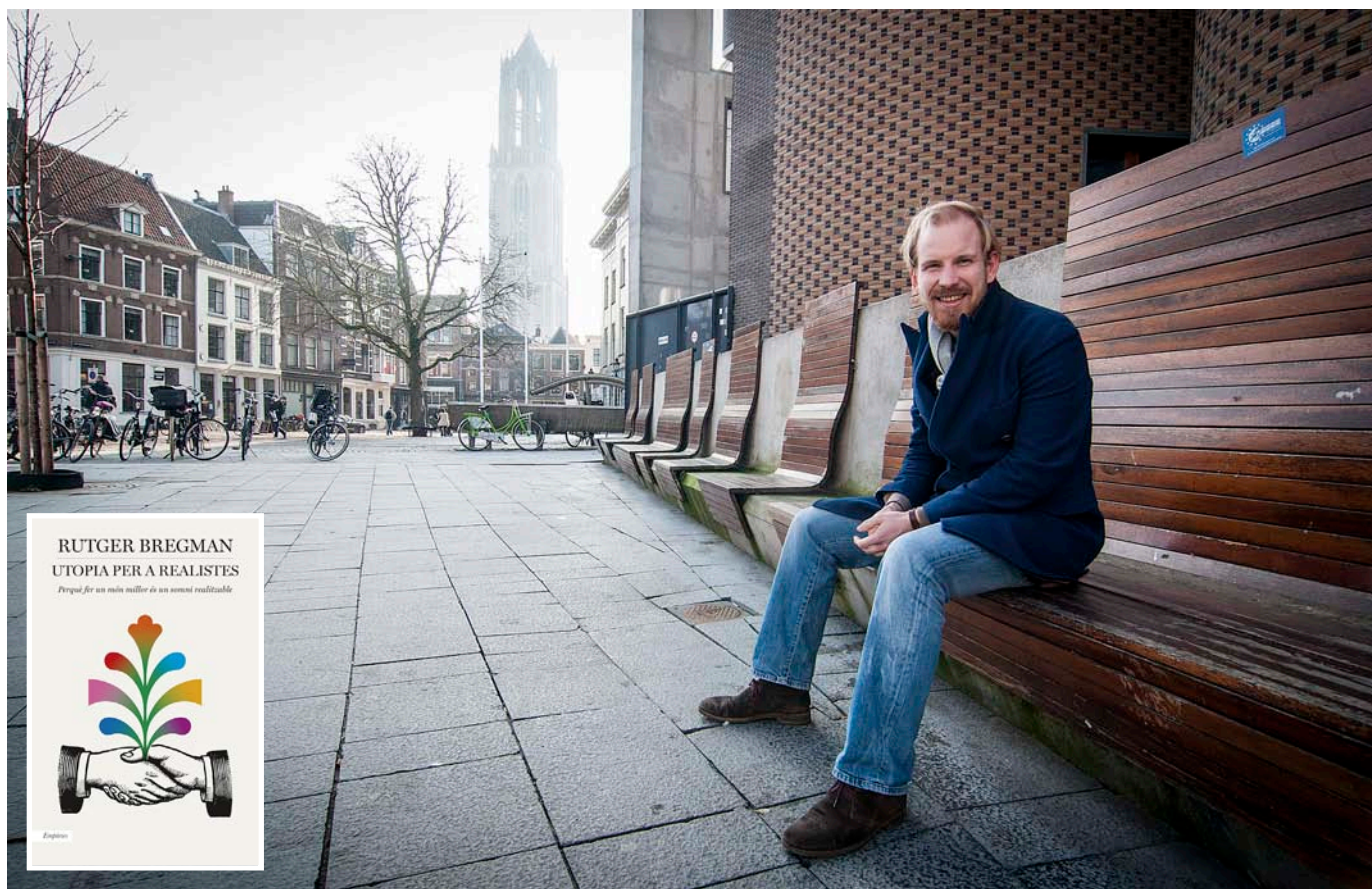
per l'optimisme forçat. En síntesi, el seu llibre proposa una Renda Bàsica Universal (RBU), una jornada laboral de 15 hores i l'obertura de les fronteres nacionals. Una tríada que el mateix autor defineix, amb arrogància, com "la ruta capitalista al comunisme". L'expressió no és seva, sinó de Philippe Van Parijs, fundador de la Xarxa Europea de Renda Bàsica —avui Xarxa Global de Renda Bàsica (XGRB)—, belga i predecessor de Bregman. El concepte ja el va utilitzar el segle passat.

D'*Utopia per a realistes* desconcerta el seu impuls pretensions i publicitari. Sembla que vol inaugurar un debat existent des de fa més de 30 anys. Al seu llibre, però, no hi ha gairebé cap referència a l'esmentada xarxa europea. Tampoc parla dels debats de l'esquerra autònoma, quan allà pels 70 i 80 André Gorz va dir *Adéu al proletariat*. L'austríac va distingir entre el treball autònom i l'heterònom, i va inaugurar la tesi sobre la fi del treball assalariat que més endavant derivà en la proposta de l'RBU. Ni Antonio Negri, ni l'esmentat Van Parijs, ni Daniel Raventós a casa nostra semblen tenir massa interès per un autor que respon a les preguntes dels periodistes amb l'entusiasme de qui sembla haver estat tocat per una gran idea.

Aparents aliances incomprensibles

Per situar el lector, convé preguntar-se com és possible que entre els hipotètics defensors de l'RBU, la mesura cen-

SALVAR EL CAPITALISME. El concepte de Renda Bàsica Universal admet molts matisos i és defensat, de distintes formes, tant per partidaris del capitalisme com per contraris al lliure mercat. Amb *Utopia per a realistes* (Empúries), Rutger Bregman intenta aplicar l'RBU per salvar el sistema.

tral que proposa el llibre de Bregman, hi trobem persones d'un espectre ideològic tan dispar. S'explica que Milton Friedman, pare econòmic del neoliberalisme, hi donà suport. Alhora, l'economista marxista i ex-diputat *cupaire* Josep Manel Busqueta també s'hi ha mostrat partidari. Ell, juntament amb José Iglesias —tots dos membres del Seminari d'Economia Crítica Taifa—, van escriure la referència canònica a casa nostra sobre aquest tema. Gairebé dues dècades publicaren *Todo sobre la renta básica*. Entre els detractors també hi ha companys de viatge inesperats. Per exemple, l'heterodox Bill Mitchell considera aquesta opció una estratègia neoliberal d'esclavitud sense treball. *The Economist* afirma que seria disruptiva, imprevisible i nefasta per al creixement econòmic.

Així doncs, què és això de l'RBU, que a priori genera aliances promíscues entre defensors i també entre detractors? És un ingrés pagat per l'Estat com a dret de ciutadania a cada membre o resident de ple dret, vulgui o no treballar. El pagament no pren en consideració si el beneficiat és ric o pobre. Tampoc no importa amb qui conviu o si pot garantir els mitjans materials necessaris per assegurar el seu benestar. Aquesta definició redundat indica el propòsit dels membres de l'XGRB, interessats a ser precisos a l'hora d'explicar aquesta mesura. Sobretot, volen deixar clar que no és l'RBU.

Perquè sobren exemples d'allò que Busqueta i Iglesias van anomenar "models dèbils" d'RBU. Un és el que està avui en debat al Parlament, la Renda Garan-

tida de Ciutadania. Aquesta proposta no és l'RBU, menys encara després de les modificacions que la idea inicial està patint de part del Govern. A Finlàndia hi ha en funcionament la famosa prova pilot, iniciada el passat gener. Consisteix en un ingrés de 560 euros mensuals que beneficia 2.000 ciutadans durant dos anys. Això tampoc no és RBU. El disseny d'un impost negatiu, ben vist per neoliberals com Milton Friedman, tampoc ho és. Per què? Per què totes aquestes propostes modifiquen alguna de les tres característiques principals de la mesura: universalitat, incondicionalitat i suficiència.

D'aquesta manera, una proposta transformadora anticapitalista, engendrada per substituir la base del sistema econòmic —el treball assalariat— pot esdevenir un instrument útil i aparent-

→ ment progressista per a aquells que, com Bregman, elogien el capitalisme i el volen salvar. L'RBU forta ha de permetre construir relacions socials alienes a la lògica de la rendibilitat. Ha de fer valorar activitats per les quals no es paga. I ha de permetre obtenir ingressos encara que no et paguin. Jorge Moruno, un dels dirigents de Podemos, és un dels més fermes defensors d'aquesta mesura a l'Estat. Per a ell, la mesura ha de permetre subvertir "l'economia política dinamitzant la relació naturalitzada entre creació de riquesa i treball remunerat". Però és evident que, si no es fa efectiu el criteri de suficiència —una renda que permeti que hom es deslligui del mercat laboral garantint el seu benestar— la mesura pot ser un

LA RENDA BÀSICA UNIVERSAL NO IMPLICA L'ABANDONAMENT DEL TREBALL ASSALARIAT

incentiu empresarial a pagar sous baixos. Ens trobaríem amb un nou estímul per a la precarietat. Sense la universalitat ocurriria el mateix. Aquí rau la complexitat de la mesura, que provoca estrafolàries aliances en la seva defensa per part de persones que, al remat, no parlen del mateix quan s'hi refereixen.

Llums i ombres

En *Utopia per a realistes*, la retòrica utòpica i aparentment revolucionària sembla suggerir una aposta per la versió forta de l'RBU. En canvi, quan l'autor es refereix als diferents assajos històrics per implantar la mesura, posa l'èmfasi en un element central: la gent no va abandonar el treball assalariat. No fos cas.

Tot i així, cal admetre tres grans virtuts del llibre. La primera, la brillant defensa de la necessitat de restaurar una orientació utòpica als nostres plantejaments polítics. Bregman, recorrent al sociòleg Albert O. Hirschman, assenya-la amb encert que les utopies s'ataquen sempre, d'entrada, per tres motius: frivolitat (no és possible), perill (els riscos són massa grans) i perversitat (generarà una

distopia). Avui, quan la política és més tecnocràtica que mai i l'esquerra defalleix desorientada, sembla imprescindible recuperar l'esperit utopista consistent a dinamitar els límits d'allò possible. La segona virtut és l'abundant informació històrica que acompanya els raonaments de l'autor. Al llibre descobrirem

que el conservador Richard Nixon va estar a punt d'aplicar un model de renda bàsica ambiciós als EUA. Va desistir, però, per culpa d'un informe que demostrava erròniament les conseqüències d'un dels primers sistemes de benestar del món, el de Speenhamland (Anglaterra) a les acaballes del segle XVIII.

A l'esquerra, l'economista Eduardo Garzón, defensor del treball garantit enfront de la Renda Bàsica Universal. A l'esquerra, el també economista Daniel Raventós, partidari de l'aplicació d'aquesta mesura. A sota, imatge d'una pancarta a Suïssa quan a mitjan 2016 es va celebrar el referèndum sobre l'aplicació de la renda bàsica. Va guanyar el "no".

pagar, que la gent deixaria de treballar i que generaria un efecte crida.

Segui com sigui, paga la pena considerar les crítiques procedents de l'esquerra sòlida, marxista o postkeynesiana contra l'RBU, fins i tot contra el seu model fort. Aquest sí que és el debat que cal. I és aquí on l'esquerra política d'aquest país no hi és ni se l'espera. Amb mínimes excepcions.

Esquerra, treball garantit i feminisme contra l'RBU

Des del marxisme heterodox, sovint s'ha criticat amb duresa la tesi de la fi del treball producte dels augments de productivitat que hi ha darrere l'aposta per l'RBU. És el cas d'un dels economistes marxistes més brillants, Michel Husson. Denuncia la possible conseqüència d'una societat dualista, amb els exclosos de la feina d'un costat i, de l'altre, una capa d'assalariats que disposen d'una renda superior. Segons Husson, en una veritable societat del temps lliure, els augments de productivitat es destinarien de manera prioritària a reduir temps de treball, seguint el principi "treballar menys per treballar tots". Aquesta és la base d'una societat igualitària. Per contra, per al francès, la reivindicació d'una ocupació per a tots és l'única via possible d'un socialisme democràtic basat en el principi d'intercanvi generalitzat entre la societat i l'individu.

Altres crítiques destacables a l'RBU han vingut des del feminisme. Molts la defensen com una proposta que hauria de permetre l'alliberament de les dones del jou patriarcal. Però l'economista i coordinadora del consell científic d'AT-TAC —Associació per la Taxació de les Transaccions financeres i Acció Ciutadana— a l'Estat espanyol, Carmen Castro, es mostra crítica. Concretament, qüestiona la coherència de voler esquinçar el sistema capitalista amb una mesura que monetaritza el dret de la ciutadania. Segons Castro, la pobresa té uns altres aspectes i dimensions no monetaris, com ara les condicions i limitacions del desenvolupament de capacitats i funciona-

litats. Així, no seria possible mesurar bé la pobresa sense considerar l'organització social dels temps, els rols i la càrrega simbòlica que implica ser home i dona a les nostres societats.

Finalment, l'economista Eduardo Garzón va protagonitzar recentment algunes rèpliques i contrarèpliques força llegides amb Daniel Raventós, un dels principals impulsors de la Renda Bàsica a l'Estat. Garzón oposava a l'RBU la proposta de treball garantit. A parer del germà del líder d'Izquierda Unida, l'RBU és inflacionista, no té en compte el cicle econòmic, no assegura la creació de treball digne enfocat al benestar social i tampoc no és formativa. Cal llegir les rèpliques de Raventós, que generen un debat ben interessant.

Un plantejament integral

Una bona síntesi? Renda bàsica sí, però no només. Tal com assenyalava Moruno, membre de Podemos, l'RBU és una eina potent a defensar, però no cal fetitxitzar-la. Més aviat, cal unir-la amb uns altres elements per conformar el nucli econòmic d'una nova agenda econòmica i democràtica. Per tant, "és adequat un plantejament integral de polítiques necessàriament combinades com ara el salari mínim, negociació col·lectiva, reforma fiscal, RBU, reducció de jornada, política de sòl i habitatge, model agroalimentari, límits energètics... a fi de generar un procés de modificació de l'actual model de producció". És evident que l'RBU té la capacitat de construir nous imaginaris que apostin per l'apropiació del temps de vida al marge del capital. També pot considerar la creació de riquesa desvinculada de cada aportació concreta al procés productiu. Ara bé, aquest plantejament integral i intencionadament anticapitalista no vendrà tants llibres com la *Utopia per a realistes* de Bregman, adreçada a salvar el sistema. Malgrat tot, paga la pena llegir l'assaig. I vengui o no el plantejament integral, l'hem de construir per salvar-nos del col·lapse civilitzatori. •

Amb aquesta i moltes altres referències, l'autor compensa les seves mancances en economia política amb un prosa històrica, vigorosa, quasi magnètica. Pel que fa al tercer mèrit, aquesta obra serveix almenys per respondre a les crítiques matusseres dels neoliberals contra l'RBU. Tots ells solen dir que no es pot